

УДК 343.611.2

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.3883819>

Ю.Ю. ЗАБУГА,

асистент кафедри кримінального права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук, м. Харків, Україна; e-mail: y_lemeshko@ukr.net;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1956-2233>

В.С. СОЛОВЙОВА,

студентка Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна; e-mail: vtinasolovyova@gmail.com;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5594-1305>;

І.В. НЕСТЕРЕНКО,

студентка Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна; e-mail: nesterenko.irina@email.ua;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6532-5998>

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА УМИСНЕ ВБИВСТВО, ВЧИНЕНЕ В СТАНІ СИЛЬНОГО ДУШЕВНОГО ХВИЛЮВАННЯ

YU.YU. ZABUHA,

Assistant, Chair of Criminal Law # 1, Yaroslav Mudryi National Law University, Ph.D. in Law, Kharkiv, Ukraine; e-mail: y_lemeshko@ukr.net;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1956-2233>

V.S. SOLOVIOVA,

Student, Personnel Training Institute for the Bodies of Justice of Ukraine, Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine; e-mail: vtinasolovyova@gmail.com;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5594-1305>

I.V. NESTERENKO,

Student, Personnel Training Institute for the Bodies of Justice of Ukraine, Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine;

e-mail: nesterenko.irina@email.ua;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6532-5998>

FEATURES OF CRIMINAL RESPONSIBILITY FOR INTENTIONAL MURDER COMMITTED IN A STATE OF STRONG EMOTIONAL EXCITEMENT

АНОТАЦІЇ (ABSTRACTS), КЛЮЧОВІ СЛОВА (KEY WORDS)

Постановка проблеми. У січні 2019 р. набрав чинності Закон України "Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами" від 06.12.2017 року № 2227-VIII, яким було внесено зміни до статті 116 Кримінального кодексу України, що викликало проблеми застосування зазначеної норми судами на практиці. **Метою дослідження** є з'ясування сутності поняття "стан сильного душевного хвилювання", комплексний аналіз практики Європейського суду з прав людини національного законодавства та судової практики до і після внесення змін, а також вирішення наявних проблем правозастосування ст.116 Кримінального кодексу України. **Методами**, що використовувались, є: логіко-семантичний при дослідженні поняття та підстав виникнення стану сильного душевного хвилювання; аналізу – дозволив висвітлити стан наукової проблеми; діалектичний

– для дослідження процесу розвитку проблеми правозастосування; герменевтичний метод дозволив визначити межі тлумачення використовуваних понять. **Результати.** Визначено, що стан сильного душевного хвилювання є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст.116 Кримінального кодексу України. Встановлено, що в науці кримінального права склалося два підходи щодо визначення змісту цього поняття: вузький, який передбачає ототожнення понять "стан сильного душевного хвилювання" та "фізіологічний афект", та широкий підхід. Останній окрім фізіологічного афекту включає в себе й інші емоційні стани, за умови, що вони є реакцією особи на протиправну поведінку винного і досягли такого рівня впливу на свідомість і волю особи, що вона не була здатна повною мірою усвідомлювати свої дії та керувати ними. Розкрито підстави сильного душевного хвилювання та з'ясовано, що при встановленні ознак жорстокого поводження, слід досліджувати кожен його аспект. Підкреслено, що для встановлення системного характеру дій, що принижують честь і гідність винного, необхідно його підтвердження. Виконано аналіз практики застосування судами ст.116 Кримінального кодексу України до внесення змін та після і виявлено, що кількість кваліфікації таких випадків зменшилась майже втричі. **Висновки.** Запропоновано закріпити у Кримінальному кодексі України визначення стану сильного душевного хвилювання, а також повернути у диспозицію ст.116 Кримінального кодексу України вказівку на раптовість його виникнення.

Ключові слова: стан сильного душевного хвилювання; афект; вбивство; жорстоке поводження; судова практика

Problem statement. In January 2019, the Law of Ukraine "On Amendments to the Criminal and Criminal Procedure Codes of Ukraine to implement the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence" entered into force, and heralded amendments on Article 116 of the Criminal code of Ukraine. This has resulted new challenges which redefines law enforcement and judicial practice. The **purpose** of the study is to clarify the essence of the concept of a "state of strong emotional excitement", a comprehensive analysis of national legislation, the case law of the European Court of Human Rights and national judicial practice prior to and after the changes, as well as to solve existing challenges of law enforcement in that particular field. The **methods** used in this study are the following: logical and semantic while studying the notion and grounds for strong emotional excitement; analysis – allowed to highlight the state of the scientific problem; dialectical was used in considering the aspects of application of prior and current version of Article 116 of the Criminal Code of Ukraine; hermeneutic used to restrict the notion of concepts. **Results.** It is determined that the state of strong emotional excitement is a mandatory feature of the subjective side of the crime under Article 116 of the Criminal Code of Ukraine. It is established that in the science of criminal law there are two approaches to determining the meaning of this concept: narrow, which involves the identification of the concepts of a "state of strong emotional excitement" and "physiological aspect", and a broad approach. The latter, in addition to physiological affect, includes other emotional states, provided that they are a person's reaction to the wrongful conduct of the perpetrator and have reached such a level of influence on the consciousness and will of the person that caused the inability to fully understand and control own actions. Drawing upon listed article the grounds for strong emotional excitement were revealed, also it has been found that every aspect of cruel treatment should be identified. It is emphasized that in order to establish the systemic nature of actions that disparagement of a person's honour and dignity of the perpetrator, it is necessary to confirm it. An analysis of the judicial practice on application of Article 116 of the Criminal Code of Ukraine prior to and after the amendments was made. Such study revealed that the number of accusations in similar cases has decreased by almost three times. **Conclusion.** It is proposed to enshrine the definition of a state of strong emotional excitement in the new the Criminal Code of Ukraine, as well as to return an indication of the suddenness of its occurrence.

Key words: state of strong emotional excitement; irresistible impulse; affect; murder; cruel treatment; judicial practice

Постановка проблеми

Однією з найвищих соціальних цінностей демократичного суспільства є життя людини, про що наголошується у ст.3 Конституції України. До того ж, право на життя є невід'ємним природним правом. Недарма в ч.1 ст.27 Основного Закону зазначається, що "ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини" [1]. Перш за все держава виконує цей обов'язок шляхом встановлення кримінальної відповідальності за умисне проти-

правне заподіяння смерті іншій людині у низці норм Особливої частини чинного Кримінального кодексу України (далі – КК України).

Незважаючи на те, що умисне вбивство є особливо тяжким злочином, законодавець все ж таки передбачив винятки із цього правила: окремі норми КК України містять вказівку на додаткові обставини, за наявності яких посягання на життя людини іншої людини карається менш суворо. До таких винятків належить і умисне вбивство, вчинене у стані сильного душевного

хвилювання, відповідальність за яке передбачено у ст.116 КК України, що відноситься до злочинів середньої тяжкості.

В Україні проблемні питання умисного вбивства, вчиненого у стані сильного душевного хвилювання, у своїх працях досліджували: О. В. Авраменко, з'ясовуючи особливості кваліфікації умисних вбивств, вчинених одночасно при перевищенні меж необхідної оборони та у стані сильного душевного хвилювання [2]; Ю.В. Баулін, при формулюванні доктринального визначення вбивства та його окремих ознак [3]; Р.В. Вереша, у контексті з'ясування поняття "сильне душевне хвилювання" та його підстав [4]; М. Саградян, характеризуючи проблеми кваліфікації вбивства, вчиненого у стані сильного душевного хвилювання за чинною та попередньою редакцією статті 116 Кримінального кодексу України [5]; О.О. Дудоров та М.І. Хавронюк при з'ясуванні новел Кримінального кодексу України з огляду на сферу запобігання та протидії домашньому насильству [6]; та інші вчені. Серед зарубіжних науковців питаннями особливості притягнення до кримінальної відповідальності за даний вид умисного вбивства займалися Г. Кассінове (H. Kassinove, 2014) при дослідженні природи гніву та інших короткотривалих інтенсивних емоційних станів [7]; С. Пенні (S. Penney, 2012), з точки зору нейронауки характеризуючи стан винного у момент вчинення протиправного діяння [8]; Ф. Тоннаер (F.Tonnaer, 2017), Н. Зіп (N. Siep, 2017), Л. ван Зютфен (L. van Zutphen, 2017) та інші автори досліджували вплив агресивної поведінки на порушення регулювання емоцій та активності мозку [9]; Б. Леклер (B. Leclerc, 2013) та Р. Вортли (R. Wortley, 2013) характеризували чинники, що впливають на прийняття рішення злочинцями та специфіку жорстокого поводження і насильницьких злочинів [10].

Незважаючи на значну увагу, яка приділяється проблемам кримінальної відповідальності за умисне вбивство, передбачене у ст.116 КК України, в науковій літературі, все ще дискусійним питанням залишається встановлення змісту поняття "стан сильного душевного хвилювання". Річ у тім, що воно не було запозичено із психологічної науки, хоча і стосується встановлення особливостей деяких станів людської психіки, а використовується виключно у законі про кримінальну відповідальність. Так, про стан сильного душевного хвилювання згадується у п.7 ч.1 ст.66 КК України, а також у диспозиціях ст.ст.116, 123 КК України. Така ситуація значно ускладнює розуміння змісту поняття "стан силь-

ного душевного хвилювання", що призводить до труднощів у застосуванні положень ст.116 КК України на практиці. Саме тому видається перспективним не лише розробка змісту цього поняття з урахуванням останніх надбань у галузі психології, але і його подальше законодавче закріплення у нормах КК України, враховуючи той факт, що Указом Президента України від 07.08.2019 р. створена Комісія з питань правової реформи, яка успішно займається розробкою нової редакції КК України [11]. Окрім цього, підвищений науковий інтерес до проблем умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання, пояснюється тим, що у січні 2019 р. набрав чинності закон України від 06.12.2017 року № 2227–VIII "Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами" [12], внаслідок чого диспозиція ст.116 КК України зазнала редакційних змін. Так, зникла вказівка на раптовість виникнення стану сильного душевного хвилювання; за допомогою нових оціночних понять ("жорстоке поводження" та "поводження, що принижує честь і гідність особи") описано підстави виникнення такого емоційного стану. Отже, постає питання про те, чи не вужчою за змістом є норма, яку передбачено у чинній редакції ст.116 КК України? Примітним є те, що ст.3 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція), яка встановлює заборону катування, певною мірою використовує ці поняття, а отже тлумачення їх змісту можна здійснити, врахувавши численні роз'яснення, які надав Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) у своїх рішеннях.

Відтак метою статті є: 1) встановлення змісту поняття "стан сильного душевного хвилювання" для його подальшого закріплення у нормах нової редакції КК України, 2) узагальнення правових позицій ЄСПЛ з метою встановлення змісту понять "жорстоке поводження" та "поводження, що принижує гідність людини", 3) порівняльний аналіз оціночних понять, за допомогою яких законодавець описує підстави виникнення стану сильного душевного хвилювання, як за строю, так і новою редакцією цієї норми, 4) аналіз судової практики за ст.116 КК та встановлення її новизна полягає в обґрунтуванні необхідності внесення змін до ст.116 КК України та закріплення в Загальній частині нової редакції КК України в розділі Загальні визначення терміну "стан сильного душевного хвилювання".

Стан сильного душевного хвилювання як обов'язкова ознака суб'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст.116 КК України

Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони складу злочину, передбаченого у ст.116 КК України, є особливий емоційний стан винної особи, в якому вона перебуває під час позбавлення життя потерпілого. Цей стан полягає у сильному душевному хвилюванні, зумовленому жорстоким поведінням або таким, що принижує честь і гідність особи, а також за наявності системного характеру такого поведіння з боку потерпілого [13]. Він є необхідною умовою кваліфікації дій винного за ст.116 КК України, оскільки визнається обставиною, що істотно знижує ступінь тяжкості вчиненого злочину, зменшує його караність, а отже виступає так звану привілейованою ознакою цього складу злочину.

Найбільш усталеною в доктрині кримінального права є позиція, відповідно до якої стан сильного душевного хвилювання є фізіологічним афектом, під яким розуміють гостру короткочасну емоцію, що панує незначний час у свідомості винної особи та позбавляє її здатності повною мірою усвідомлювати характер і суспільну небезпеку своїх дій, а також керувати ними [14, с.51; 15 с.43]. Отже, поняття "стан сильного душевного хвилювання" та "фізіологічний афект" розглядаються як тотожні. Саме така позиція відображена й у п.23 постанови Пленуму Верховного Суду (далі – ВС) від 07.02.2003 р. № 2 та постанові ККС ВС від 21.01.2020 р. у справі № 296/4868/16-к, з тією лише різницею, що в останній постанові стан сильного душевного хвилювання позначається не як емоційний стан, а як раптовий емоційний процес, викликаний поведінкою потерпілого [16].

Разом із тим не всі вчені-криміналісти поділяють думку про те, що стан сильного душевного хвилювання вичерпується поняттям фізіологічного афекту. Починаючи із 2000-х років у наукових публікаціях, присвячених дослідженню змісту поняття, яке аналізується, почали з'являтися докази на підтвердження того, що ці поняття не є рівнозначними за обсягом, а співвідносяться вони між собою як родові та видові поняття. Так, на думку О.В. Авраменка [17, с.5], В.М. Бурдіна [18, с.176], В.Р. Вереси [4, с.185], О.О. Дудорова і М.І. Хавронюка [6, с.26], Л. Остапенка [19, с.8], О.М. Короленка [20, с.524] більш широким є поняття стану сильного душевного хвилювання, яке охоплює поняття фізіологічного афекту, але не вичерпує ним свій зміст.

По-різному науковці визначають обсяг тих емоційних станів, які за певних умов поряд із фізіологічним афектом можуть визнаватися станом сильного душевного хвилювання. Так, В.М. Бурдін говорить про афект, конфлікт, фрустрацію та стрес [18, с.56–72], тоді як О.В. Авраменко – лише про афект, стрес та фрустрацію [17, с.12]. О. М. Короленко відносить до них страх, гнів, сильний стрес чи фрустрацію [20, с.524]. Ще більш широке коло таких станів виділяють М.І. Хавронюк та О.О. Дудоров. Окрім стресу, гніву, фрустрації вчені відносять туди тривогу та релігійний екстаз, якщо вони досягли такої сили, що змогли зменшити здатність людини усвідомлювати свої діяння та/або керувати [6, с.28].

Таким чином, ми підтримуємо позицію тих вчених, які стверджують, що сильне душевне хвилювання може мати прояв не тільки у вигляді фізіологічного афекту, але й в інших емоційних станах, що виникають як реакція на протиправну поведінку потерпілого. Тому якщо у висновку судово-психологічної експертизи констатовано відсутність фізіологічного афекту, це ще не свідчить про відсутність інших проявів стану сильного душевного хвилювання. Звичайно, треба розуміти, що такі емоційні стани можуть розглядатися в якості сильного душевного хвилювання лише за умови існування причинно-наслідкового зв'язку між поведінкою потерпілого у визначених диспозицією ст.116 КК України формах і відповідним емоційним станом винного, а також у випадку коли вони суттєво вплинули на здатність особи повною мірою усвідомлювати свої дії та керувати ними.

У науковій літературі з психології фізіологічний афект розглядають як надзвичайно сильний, особливо виражений, короткочасний *емоційний стан*, що бурхливо протікає, пов'язаний із кардинальною зміною важливих для суб'єкта життєвих обставин, супроводжуваний різко вираженими психо-фізіологічними проявами та змінами, що дає підлеглу свідомому вольовому контролю розрядку в дії [21, с.489]. Характеризуючи афект, О. Дудоров та М. Хавронюк зазначають про такі його риси, як: реактивність, раптовість, різкість протікання, імпульсивність поведінки [6, с.30]. Потрібно пам'ятати і про те, що поряд із поняттям фізіологічного афекту виділяють і так званий *патологічний афект*, який є тимчасовим хворобливим розладом психіки, а отже відноситься до медичного критерію неосудності. Такий афект характеризується глибоким затьмаренням свідомості, при якому особа втрачає здатність повною мірою усвідомлювати

свої дії та керувати ними, а отже не підлягає кримінальної відповідальності за спричинення шкоди суспільним відносинам, які охороняються кримінальним законом, у такому стані, через неосудність.

В цілому, при визначенні формулювання поняття "сильного душевного хвилювання", варто брати до уваги суть і причини такого стану. Однак, деякі вчені, зокрема Ф. Сафуанов, з цього приводу зазначають, що з юридичного погляду не важливо, як називати такий емоційний стан, важливим є інше – він позбавляє особу можливості повною мірою усвідомлювати свої діяння та (або) керувати ними [22, с.41]. В контексті цього слушно видається думка В.М. Бурдіна про те, що "оскільки кримінально-правове значення щодо розглядуваної... проблеми мають лише ті емоційні стани, які зменшують здатність особи в повній мірі усвідомлювати свої діяння та (або) керувати ними, для позначення цих станів треба використовувати саме цю їхню властивість. Тобто для того, щоб вказати в кримінальному кодексі на те, про які саме емоційні стани йдеться, необхідно зазначити, що йдеться про стани, які зменшують здатність особи усвідомлювати свої діяння та (або) керувати ними" [18, с.72].

Підстави виникнення стану сильного душевного хвилювання в національному законодавстві та практиці ЄСПЛ

Як вже зазначалося вище, у 2019 році ст.116 КК України була викладена у новій редакції. У зв'язку із цим, пропонуємо більш детально проаналізувати підстави виникнення стану сильного душевного хвилювання за попередньою і чинною редакцією КК України та порівняти їх. Згідно попередньої редакції, такими підставами визнавалося: протизаконне насильство, систематичне знущання або тяжка образа. Так, на думку ВСУ, насильство може бути як фізичним (заподіяння тілесних ушкоджень або побоїв, незаконне позбавлення волі тощо), так і психічним (наприклад, погроза завдати фізичної, моральної чи майнової шкоди) [23]. Варто зазначити, що насильство, яке викликає у винного стан сильного душевного хвилювання, обов'язково має бути протизаконним, тобто потерпілий не мав законного права у даному випадку застосовувати насильство. Протизаконність дій потерпілого у цьому випадку виступає причиною виникнення у винного специфічного емоційно-психологічного стану, який викликає відповідну його реакцію у вигляді заподіяння іншій особі смерті. От-

же, якби потерпілий не вчиняв протизаконних дій щодо винного чи інших осіб, то винний, у свою чергу, не вчинив би протиправних дій щодо нього.

Що стосується знущання, то це образа словом або дією, тобто психічний вплив на винного, який не виключає фізичного насильства, що має провокуючий характер. Наприклад, до такого варто віднести образливі та недоречні випадки щодо фізичних чи психічних недоліків суб'єкта злочину, які можуть супроводжуватись поштовхами, щипаннями тощо [24, с.54]. Згідно з науково-практичним коментарем під редакцією М.І. Мельника та М.І. Хавронюка, систематичне знущання – це особливо цинічне глузування, кепкування над особою, образа дією чи словом, що має систематичний характер [25, с.433]. Останнє, в свою чергу, свідчить про багаторазовість повторення таких дій, тобто про наявність трьох і більше епізодів.

ВСУ до тяжкої образи відносить явно непристойну поведінку потерпілого, що особливо принижує гідність чи ганьбить честь винного або близьких йому осіб. Згідно з науково-практичним коментарем до КК України під редакцією М.І. Мельника та М.І. Хавронюка, образа – це умисне грубе приниження честі і гідності суб'єкта, яке може бути вчинене у будь-якій формі – усно, письмово, дією. До тяжкої образи належить явно непристойна поведінка потерпілого, що особливо принижує честь і гідність суб'єкта або його близьких [25, с.433]. Слід звернути увагу, що важливе значення для оцінки образи як тяжкої, мають емоційні особливості сприйняття суб'єктом злочину факту образи. Отже, вирішуючи питання про умисел особи, якій інкримінують вбивство, суди виходять із необхідності аналізу способу вчинення злочину, характеру і локалізації заподіяних тілесних ушкоджень, та застосування знаряддя злочину.

Щодо підстав стану сильного душевного хвилювання за чинною редакцією КК України, то такими є наступні: жорстоке поводження та поводження, що принижує честь і гідність. Окрім того, важливим є акцент на системному характері такого поводження. Спершу варто з'ясувати аспект жорстокого поводження. Для цього доцільно звертатися до положень ст.3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка розмежовує такі види поводження [26, с.328]: катування (поводження найвищого рівня жорстокості); нелюдське і таке, що принижує гідність. ЄСПЛ виходить з того, що з'ясування чи є поводження жорстоким має впливати на основі здорового

глузду та сучасного розуміння цих слів. Логіка побудована таким чином, щоб навіть пересічна особа змогла ідентифікувати у певних діях акт катування або ж припустити, що певне поводження є нелюдським або таким, що принижує гідність, а відтак, жорстоким [27, с.132].

На нашу думку, жорстоке поводження – це комплексне поняття, яке може бути витлумачено змістовно і практично за допомогою великої кількості чинних міжнародних документів і різноманітної судової практики про заборону такого поводження. Ми цілком погоджуємося із законодавчим формулюванням ст.116 КК України, адже, як зазначає Ф. Буше-Сольньє (F. Bouchet-Saulnier, 2000), жорстоке поводження – це правова категорія, "яка є ширшою, ніж тортури та жорстоке нелюдське та принижуюче гідність поводження" [27, с.134]. Надалі характеризуючи поняття "жорстоке поводження", необхідно звернути увагу на те, що в розумінні ст.3 Конвенції таке поводження, на думку ЄСПЛ, має досягти певного рівня жорстокості, для чого використовується поняття "мінімальний рівень жорстокості" (minimal level of severity) заподіяваних страждань [26, с.468]. Оцінка цього мінімального рівня за своєю сутністю відносна, тобто вона залежить від усіх обставин справи, таких як характер і контекст такого поводження, спосіб дій і методи, в яких проявляється таке поводження, його тривалість, вплив на фізичний або психічний стан, і в деяких випадках – від статі, віку і стану здоров'я жертви такого поводження [28, с.863].

Ще однією важливою тенденцією є те, що ні вищевказана Конвенція, ні національні суди взагалі не наводять визначення "жорстокого поводження". У науці кримінального права існує думка, що під жорстоким поводженням варто розуміти фізичний біль або душевні страждання, що досягли певного ступеня (рівня) тяжкості. Під час катування рівень душевних страждань дуже високий, оскільки катування є однією з найбільш тяжких форм жорстокого поводження. Катування – це навмисне завдання сильного болю і страждань з метою одержання інформації, застосовуючи покарання або погрози [29, с.373]. Виходячи з визначення поняття "катування", яке дає нам Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, воно містить у собі такі складники, як завдання особі сильного фізичного болю або страждань, навмисне завдання сильного болю або страждань, прагнення до певної мети під

час завдання сильного фізичного болю або страждань, а саме одержання інформації, примушення до зізнання, приниження тощо [5, с.251]. Слід зауважити, що твердження про погане поводження повинні бути підкріплені належними доказами [30].

Аналізуючи другий аспект, тобто поводження, що принижує честь і гідність особи, слід пам'ятати, що ЄСПЛ не завжди розрізняє поняття "поводження" і "покарання". І хоча це дві різні категорії, але у більшості випадках, "покарання" означає або включає також і відповідне поводження. Характеризуючи "нелюдське покарання (поводження)" ЄСПЛ вказує, що слід мати на увазі не лише фізичні страждання, а й душевну пригніченість від очікування покарання в тих випадках, коли його виконання затримується. При принижуючому гідності покаранні, приниження й пригнічення, які його супроводжують, характеризуються більшою інтенсивністю, ніж при звичайному покаранні (поводженні) [31, с.124]. Мета такого покарання – викликати у особи почуття страху, пригніченості та неповноцінності. При цьому тілесне покарання є порушенням права на фізичну недоторканність і гідність особи, які захищаються ст.3 Конвенції.

Ілюстрацією поводження, що принижує гідність, яке завдало певних душевних страждань і підпадає під дію ст.3 Конвенції, може слугувати Рішення ЄСПЛ у справі "Валасінас проти Литви", де затриманого чоловіка примусили роздягнутися догола, незважаючи на присутність працівників-жінок [32]. Отже, крім критерію тяжкості страждань існують також інші характеристики, за допомогою яких можна з'ясувати, яке поводження є жорстоким.

Національне судочинство навіть розрізняє статеві особливості у питанні приниження честі та гідності, наприклад, в одній зі справ вчинення дій, які призвели до кваліфікації злочину за ст.116 КК України, було зумовлено приниженням людської честі та гідності шляхом ініціювання словесних конфліктів, що призвело собою до погіршення стану життя, розладів здоров'я та постійно триваючих психологічних страждань потерпілої [33]. Суд акцентував увагу на тому, що мало місце саме приниження жіночої честі та гідності, залякування та погрози в бік винної, тобто потерпілий завдав систематичні фізичні та психологічні страждання останній, в результаті чого внаслідок ситуаційних образ і приниження гідності, зокрема застосування вербальної агресії з боку потерпілого для вимагання грошей, у жінки виникли короткочасні не-

гативні психоемоційні переживання.

Окремої уваги потребує питання про тяжку образу як умисне грубе приниження честі і гідності суб'єкта, щодо чого суди виходять із того, що воно може бути вчинене у будь-якій формі, у тому числі й словесно [34]. Таким чином, хоча законодавець і нічого не зазначає про тяжку образу у чинній редакції диспозиції ст.116 КК, виходячи з вищезазначеної судової практики, можна стверджувати, що на сьогодні така поведінка потерпілого охоплюється поняттям поведіння, що принижує честь і гідність потерпілого. Проте як свідчить зміст п.28 постанови ККС ВС від 21.01.2020 року у справі № 296/4868/16-к до поведіння, що принижує честь і гідність, не належить розірвання шлюбних відносин одним із подружжя, відмова від укладання шлюбу, припинення співжиття, подружня зрада, якщо при цьому не здійснювалися інші дії, які принижують людську гідність [16].

Нарешті, щодо системного характеру дій, що принижують честь і гідність винного, то згідно з вищевказаною постановою ВСУ, систематичним приниженням людської гідності є тривале принизливе ставлення до потерпілого (постійні образи, знуцання над ним тощо). Національне судочинство виходить із того, що при підтвердженні системного характеру домашнього насильства, слід виходити з того, що в матеріалах кримінального провадження мають бути наявні будь-які відомості про жорстоке поведіння або таке, що принижує честь і гідність особи, а також за наявності системного характеру такого поведіння з боку потерпілого.

Суди підкреслюють, що при підтвердженні системності того чи іншого виду жорстокого поведіння вирішальним є повідомлення про таке поведіння [35], свідчення свідків тощо. Іноді суди при підтвердженні фактів про систематичність жорстокого поведіння виходять із дослідження медичних експертиз та явних доказів. Наприклад, в одній зі справ підтвердженням жорстокого поведіння матері з дитиною, яке полягало у анемії дитини через відсутність належного харчування, слугував відповідний висновок судово-медичної експертизи. Іноді підтвердженням систематичності жорстокого поведіння можуть бути відповідні протоколи про адміністративні порушення, що можуть свідчити про акти домашнього насильства, неодноразові випадки спричинення фізичних тілесних ушкоджень та знуцань над винним, які не були поодинокими, а системними [36].

Таким чином, такі підстави виникнення стану

сильного душевного хвилювання як протиправне насильство, систематичне знуцання і тяжка образа було замінено на жорстоке поведіння або поведіння, що принижує честь і гідність особи, за наявності системного характеру такого поведіння. Виходячи з вищевказаного аналізу змісту підстав виникнення стану сильного душевного хвилювання за попередньою та чинною редакцією, можна дійти висновку, що зміна формулювання цих підстав сприяла розширенню їх переліку. В свою чергу, внесені зміни удосконалили національне законодавство з огляду на європейські стандарти у сфері запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству.

Застосування нової редакції ст.116 КК України в судовій практиці

Аналіз практики застосування судами ст.116 КК України до внесення змін, тобто в період із 2011 по 2018 рік, свідчить, що судами було винесено 41 обвинувальних вироків (у середньому 5 вироків на рік). Формулювання щодо обвинувачення приблизно тотожні в усіх випадках: умисне вбивство, вчинене у стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло внаслідок протизаконного насильства, систематичного знуцання і тяжкої образи з боку потерпілого. Проте, передбачені передумови виникнення стану сильного душевного хвилювання – альтернативні, тому в деяких рішеннях перелічені не всі одразу.

Після внесення змін, тобто в період із 11.01.2019 року по 01.06.2020 року було винесено обвинувальні вироків у трьох справах, і це сукупна кількість справ за цією категорією майже за півтора роки. Варто зазначити, що ситуації, фактичні обставини яких співвідносили зі складом ст.116 КК України, залишаються тотожними, тобто діяння осіб, які суд кваліфікував за ст.116 КК України і обстановка, в якій вони вчинені, до внесення змін і після них не відрізняються. Попри це, кількість кваліфікації таких випадків зменшилась майже втричі. Враховуючи стрімкий розвиток деструктивних процесів у суспільстві, у тому числі алкоголізм, наркоманію тощо, внаслідок яких, зважаючи на аналіз національної судової практики, в більшості випадків і трапляються подібні ситуації, ми вважаємо, що наведена тенденція не відображає реальної картини.

Окрім того, цікавими для аналізу є статистичні показники про стан та структуру кримінальних правопорушень в Україні за 2018 та 2019

роки Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса. Так, якщо у 2018 році, коли була чинною попередня редакція КК України, кількість умисних вбивств становила 5557 випадків, то у 2019 році вже за новою редакцією ст.116 КК України, кількість умисних вбивств – 5465 випадків. Тобто, рівень злочинності коливається не суттєво, через що зниження кількості вироків на рік за цією статтею майже втричі породжує сумніви щодо можливості правозастосувачів ефективно застосовувати зазначену норму.

Про цей факт свідчить і те, що в одній зі справ від 30.01.2020 року, розглянутій після внесення змін, взагалі використовується формулювання попередньої редакції КК України [37]. Таким чином, є підстави припускати, що причина відсутності судових рішень за ст.116 КК України полягає не у суттєвому скороченні кількості випадків вчинення умисних вбивств у стані сильного душевного хвилювання, а зовсім в іншому, зокрема в тому, що судді з обережністю ставляться до нововведень через відсутність офіційного тлумачення вжитої термінології, яка є не характерною для кримінального законодавства України, через що норму стало важче застосовувати. Отже, констатуємо, що на практиці виникла проблема застосування ст.116 КК України.

Висновки

1. Встановлено, що у теорії кримінального права на сьогодні остаточно не визначено змісту поняття "стан сильного душевного хвилювання". Це обумовлено тим, що воно вживається виключно в законодавстві про кримінальну відповідальність, а отже вчені-психологи не зацікавлені у розробленні його змісту.

2. У науковій літературі з кримінального права склалося два підходи щодо визначення змісту поняття "стан сильного душевного хвилювання", які умовно можна визначити як вузький та широкий. Відповідно до вузького підходу, стан сильного душевного хвилювання є тотожним поняттю фізіологічного афекту. Згідно широкого підходу, зміст поняття "стан сильного душевного хвилювання" не вичерпується лише станом фізіологічного афекту, а включає у себе й інші сильні емоційні стани (страх, гнів, конфлікт, сильний стрес, фрустрація тощо), які є раптовою реакцією на протиправну поведінку потерпілої особи, за умови, що вони суттєво впливають на здатність винного повною мірою усвідомлювати свої дії та (або) керувати ними.

3. Встановлено зміст нових оціночних понять, які використовує законодавець для позначення підстав виникнення стану сильного душевного хвилювання, а саме "жорстоке поводження", та "поводження, що принижує честь і гідність", з урахуванням правових позицій ЄСПЛ в рішеннях, що стосуються тлумачення ст.3 Конвенції.

4. Проведено порівняльно-правовий аналіз співвідношення положень ст.116 КК України у старій редакції та новій її редакції від 11.01.2019 р., на підставі чого було встановлено, що внесені зміни ніяк не обмежили коло осіб, яких можна притягнути до кримінальної відповідальності за умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання. Єдиним негативним моментом стало виключення вказівки на раптовість виникнення стану сильного душевного хвилювання із диспозиції ст.116 КК України. У Постанові ВС від 21.01.2020 року у справі № 296/4868/16-к Суд наголосив, що вбивство чоловіком знайомого дружини на ґрунті ревностів слід кваліфікувати саме за ст.115 КК України, бо винний мав достатньо часу на обдумування та підготовку до вчинення умисного вбивства. Тоді як при вчиненні умисного вбивства в стані сильного душевного хвилювання умисел у винного повинен виникати раптово і характеризуватися неочікуваністю, миттєвістю, бурхливістю, швидкоплинністю [16].

5. Статистичний аналіз кількості обвинувальних вироків, постановлених судами в період з 2011 по 2019 рр. та за останні півтора року свідчить про те, що незважаючи на внесення прогресивних змін до КК України, застосування цієї норми стало викликати певні труднощі у практичних працівників. Якщо за старою редакцією щороку в середньому суди постановляли 5 обвинувальних вироків, то на сьогодні такий показник становить 2 обвинувальні вироки за рік. Отже, на нашу думку позитивний ефект від нововведень нівелюється труднощами, які виникають під час застосування їх застосувати на практиці, про що свідчить наведений у статті аналіз судової практики. Певною мірою ця ситуація пояснюється відсутністю легального тлумачення стану сильного душевного хвилювання, а також інших оціночних понять, які використовує законодавець для позначення підстав виникнення такого стану.

6. Для вирішення проблеми, пов'язаної із правозастосуванням ст.116 КК України, доцільно було б у редакції нового КК закріпити наступне визначення стану сильного душевного хви-

лювання: під станом сильного душевного хвилювання слід розуміти емоційні стани, викликані протиправною чи аморальною поведінкою потерпілого, які позбавляють винну особу під час вчинення злочину повною мірою усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними. Крім цього, пропонуємо в диспозицію ст.116 КК України повернути вказівку на *раптовість* виникнення стану сильного душевного хвилю-

вання.

Конфлікт інтересів

Автори статті повідомляють про відсутність конфлікту інтересів.

Вираз вдячності

Дослідження виконано за власною ініціативою авторів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Авраменко О. О. Питання кваліфікації умисного вбивства, вчиненого одночасно при перевищенні меж необхідної оборони та у стані сильного душевного хвилювання. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2003. № 3–4. С. 226–230.
3. Баулін Ю. В. Протиправність як ознака вбивств. *Кримінально-правова охорона життя та здоров'я особи: матеріали наук.-практ. конф. (22–23 квітня 2004 р.)*. К.: Юрінком Інтер, 2004. С. 18–19.
4. Вереша Р. В. Сильне душевне хвилювання: поняття та кримінально-правове значення. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1 (13). С. 182–193.
5. Саградян М. Убивство у стані сильного душевного хвилювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 5. С. 250–254. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.5.46>.
6. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України). Київ: Ваїте, 2019. 288 с.
7. H. Kassinove. Anger disorders: definition, diagnosis, and treatment. *Taylor & Francis*. 2014. 160 p.
8. S. Penney. Impulse control and criminal responsibility: lessons from neuroscience. *International Journal of Law and Psychiatry*. 2012. 20 p.
9. Anger Provocation in Violent Offenders Leads to Emotion Dysregulation. [F. Tonnaer, N. Siep, L. van Zutphen and others], *Scientific Reports*. 2017. 9 p.
10. B. Leclerc, R. Wortley. Cognition and crime: offender decision making and script analyses. Routledge. 2013. 264 p.
11. Питання Комісії з питань правової реформи: Указ Президента України: від 07.08.2019 № 584/2019. *Офіційний вісник Президента України*. 2019. № 18. Ст. 696.
12. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: Закон України від 06.12.2017 № 2227–VIII. *Голос України*. 11.01.2018. № 6 (Закони України).
13. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341–III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 116.
14. Байлов А. В. Кримінальна відповідальність за посягання на життя та здоров'я особи, вчинені в стані сильного душевного хвилювання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2004. 20 с.
15. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. Харків: Право, 2013. 1040 с.
16. Постанова Верховного Суду від 21.01.2020 року у справі № 296/4868/16-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87179305>.
17. Авраменко О. В. Стан сильного душевного хвилювання : кримінально-правові та психологічні аспекти: автореф. дис. ... канд. юрид.: 12.00.08. Львів, 2008. 22 с.
18. Бурдін В. М. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені в стані сильного душевного хвилювання: монографія. Львів: ІТАІС, 2006. 200 с.
19. Остапенко Л. А. Кримінально-правова характеристика умисних вбивств при пом'якшуючих обставинах (статті 116, 117, 118 КК України): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2003. 17 с.
20. Короленко О. М. Поняття "Стан сильного душевного хвилювання" в законодавстві України. *Держава і право*. 2010. № 49. С. 520–524.
21. Rubinstein, S. L. *The Principles of General Psychology*. St. Petersburg: Peter, 2012. 705 p.
22. Сафуанов Ф. С. О проблеме аффективных состояний. *Советская юстиция*, 1991. № 21–22. С. 4–5.
23. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 07.02.2003 №2. *Вісник Верховного Суду України*. 2003. № 1.

24. Нестеренко Д. С. Вбивство в стані сильного душевного хвилювання: проблемні аспекти. *Судова та слідча практика в Україні*. 2018. № 8 С. 51–56.
25. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Київ: Юридична думка, 2010. 1288 с.
26. Тлумачення та застосування Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод Європейським судом с прав людини та судами України: навчальний посібник / авт. кол.: М. В. Мазут, С. Р. Тагієв, А. С. Беніцький, В. В. Кострицький ; відп. ред. В. М. Карпунов. Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2006. 600 с.
27. Bouchet-Saulnier F. Dictionnaire pratique du droit humanitaire. La Découverte, 2000. 548 p.
28. Буткевич В. Умови правомірного застосування ст. 3 ЄКПЛ. Європейський суд з прав людини []. Європейський суд з прав людини. Судова практика. С. 836–895. URL: http://aau.edu.ua/static/pdf/hr_vbutkevych_art3.pdf.
29. Охота Я. В. Визначення "жорстокого поводження". *Часопис Київського університету права*. 2013. № 4. С. 372–376.
30. "Salman v. Turkey": Judgment in the Case of The European Court of Human Rights, Application № 21986/93, para. 100, ECHR 2000-VII. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-58735"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).
31. Тарарухин С. А. Квалификация преступлений в следственной и судебной практике. Киев: Юринком, 1995. 208 с.
32. "Valašinas v. Lithuania". Judgment in the Case of The European Court of Human Rights, Application № 44558/98. URL: <http://www.eurocourt.in.ua/Article.asp?Aldx=413>.
33. Ухвала Святошинського районного суду м. Києва від 27.08.2019 у справі № 1-кп/759/1154/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83865278>.
34. Ухвала Донецького апеляційного суду від 24.04.2019 у справі № 11-кп/804/543/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81391890>.
35. Ухвала Київського апеляційного суду від 28.03.2019 у справі № 759/17836/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81660982>.
36. Ухвала Чернігівського апеляційного суду від 11.02.2019 у справі № 740/3486/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79730770>.
37. Ухвала Донецького апеляційного суду від 10.09.2019 у справі № 225/4803/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84150559>.

REFERENCES

1. Konstytutsiya Ukrayiny [Constitution of Ukraine]. Zakon Ukrayiny (28.06.1996 No 254k/96-VR). Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny, (30). 141 (in Ukr.).
2. Avramenko, O. O. (2003). Pytannya kvalifikatsiyi umysnoho vbyvstva, vchynenoho odnochasno pry perevyshchenni mezh neobkhidnoyi oborony ta u stani syl'noho dushevnoho khvylyuvannya [The question of the qualification of premeditated murder committed simultaneously when exceeding the limits of necessary defense and in a state of strong emotional excitement]. *Visnyk Khmel'nyts'koho instytutu rehional'noho upravlinnya ta prava*, (3–4). 226–230 (in Ukr.).
3. Baulin, YU. V. (2004). Protypravnist' yak oznaka vbyvstv [Illegality as a sign of murder]. *Kryminal'no-pravova okhorona zhyttya ta zdorov'ya osoby: materialy nauk.-prakt. konf. (22–23 kvitnya 2004 r.)*. Kyiv: Yurinkom Inter (s. 18–19) (in Ukr.).
4. Veresha, R. V. (2017). Syl'ne dushevne khvylyuvannya: ponyattya ta kryminal'no-pravove znachennya [Strong emotional excitement: the concept and criminal significance]. *Yurydychnyy chasopys Natsional'noyi akademiyi vnutrishnikh sprav*, 1(13). 182–193 (in Ukr.).
5. Sahradyan, M. (2019). Ubyvstvo u stani syl'noho dushevnoho khvylyuvannya [Murder in a state of strong emotional excitement]. *Pidpryyemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, (5). 250–254. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.5.46> (in Ukr.).
6. Dudorov, O. O., & Khavronyuk, M. I. (2019). Vidpovidal'nist' za domashnye nasytstvo i nasytstvo za oznakoyu stati (naukovo-praktychnyy komentar novel Kryminal'noho kodeksu Ukrayiny) [Responsibility for domestic violence and gender-based violence (scientific and practical commentary on short stories of the Criminal Code of Ukraine)]. Kyiv: Vaite (in Ukr.).
7. Kassinove, H. Anger disorders: definition, diagnosis, and treatment. *Taylor & Francis*. 2014. 160 p.
8. Penney, S. (2012). Impulse control and criminal responsibility: lessons from neuroscience. *International Journal of Law and Psychiatry*. 20 p.
9. Anger Provocation in Violent Offenders Leads to Emotion Dysregulation. [F. Tonnaer, N. Siep, L. van Zutphen and others], *Scientific Reports*. 2017. 9 p.

10. B. Leclerc, R. Wortley. *Cognition and crime: offender decision making and script analyses*. Routledge. 2013. 264 p.
11. Pytannya Komisiyi z pytan' pravovoyi reformy [Issues of the Commission for Legal Reform]. Ukaz Prezydenta Ukrainy: (07.08.2019 No 584/2019). *Ofitsiynyy visnyk Prezydenta Ukrainy*, (18). 696 (in Ukr.).
12. Pro vnesennya zmin do Kryminal'noho ta Kryminal'noho protsesual'noho kodeksiv Ukrainy z metoyu realizatsiyi polozhen' Konventsiyi Rady Yevropy pro zapobihannya nasyil'stvu stosovno zhinok i domashn'omu nasyil'stvu ta borot'bu z tsymy yavyschamy [On Amendments to the Criminal and Criminal Procedure Codes of Ukraine in order to implement the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence]. *Zakon Ukrainy* (06.12.2017 No 2227–8). *Holos Ukrainy*, 2018. (6) (in Ukr.).
13. Kryminal'nyy kodeks Ukrainy [Criminal codex of Ukraine]. *Zakon Ukrainy* (05.04.2001 No 2341–3). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy*, (25–26). 116 (in Ukr.).
14. Baylov, A. V. (2004). *Kryminal'na vidpovidal'nist' za posyahannya na zhyttya ta zdorov'ya osoby, vchyneni v stani syl'noho dushevnoho khvylyuvannya* [Criminal liability for encroachment on the life and health of a person committed in a state of strong emotional distress]. Extended abstract of candidate's thesis (12.00.08). Kharkiv (in Ukr.).
15. Baulin, YU. V., Borysov, V. I., & Tyutyuhin, V. I. et al. (2013). *Kryminal'nyy kodeks Ukrainy. Naukovo-praktychnyy komentar. T. 2: Osoblyva chastyna* [Criminal codex of Ukraine. Scientific and practical commentary. Vol. 2: Special part]. Kharkiv: Pravo (in Ukr.).
16. *Postanova Verkhovnoho Sudu vid 21.01.2020 roku u spravi № 296/4868/16-k* [Resolution of the Supreme Court of January 21, 2020 in case № 296/4868/16-k]. Retrieved from: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87179305> (in Ukr.).
17. Avramenko, O. V. (2008). *Stan syl'noho dushevnoho khvylyuvannya : kryminal'no-pravovi ta psykholohichni aspekty* [State of strong emotional excitement: criminal law and psychological aspects]. Extended abstract of candidate's thesis (12.00.08). L'viv (in Ukr.).
18. Burdin, V. M. (2006). *Kryminal'na vidpovidal'nist' za zlochyny, vchyneni v stani syl'noho dushevnoho khvylyuvannya* [Criminal liability for crimes committed in a state of strong emotional distress]. Monohrafiya. L'viv: ITAIS (in Ukr.).
19. Ostapenko, L. A. (2003). *Kryminal'no-pravova kharakterystyka umysnykh vbyvstv pry pom'yakshuyuchykh obstavynakh (statti 116, 117, 118 KK Ukrainy)* [Criminal-legal characteristic of premeditated murders under mitigating circumstances (Articles 116, 117, 118 of the Criminal Code of Ukraine)]. Extended abstract of candidate's thesis (12.00.08). Kyiv (in Ukr.).
20. Korolenko, O. M. (2010). Ponyattya "Stan syl'noho dushevnoho khvylyuvannya" v zakonodavstvi Ukrainy [The concept of "State of strong emotional excitement" in the legislation of Ukraine]. *Derzhava i pravo*, (49). 520–524 (in Ukr.).
21. Rubinstein, S. L. *The Principles of General Psychology*. St. Petersburg: Peter, 2012. 705 p.
22. Safuanov, F. S. (1991). O probleme affektivnykh sostoyaniy [On the problem of affective states]. *Sovetskaya yustitsiya*, (21–22). 4–5 (in Russ.).
23. Pro sudovu praktyku v spravakh pro zlochyny proty zhyttya ta zdorov'ya osoby [On judicial practice in cases of crimes against life and health of a person]. *Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy* (07.02.2003 No 2). *Visnyk Verkhovnoho Sudu Ukrainy*, (1) (in Ukr.).
24. Nesterenko, D. S. (2018). Vbyvstvo v stani syl'noho dushevnoho khvylyuvannya: problemni aspekty [Murder in a state of strong emotional excitement: problematic aspects]. *Sudova ta slidcha praktyka v Ukraini*, (8). 51–56 (in Ukr.).
25. Mel'nyk, M. I., & Khavronyuk, M. I. (Reds.). (2010). *Naukovo-praktychnyy komentar Kryminal'noho kodeksu Ukrainy* [Scientific and practical commentary on the Criminal Code of Ukraine]. Kyiv: Yurydychna dumka (in Ukr.).
26. Mazut, M. V., Tahiyev, S. R., Benits'kyi, A. S., & Kostyryts'kyi, V. V.; Karpunov, V. M. (Red.). (2006). *Tlumachennya ta zastosuvannya Konventsiyi pro zakhyst prav lyudyny y osnovopolozhnykh svobod Yevropeys'kym sudom s prav lyudyny ta sudamy Ukrainy* [Interpretation and application of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms by the European Court of Human Rights and the courts of Ukraine]. Navchal'nyy posibnyk. Luhans'k: RVV LDUVS (in Ukr.).
27. Bouchet-Saulnier F. *Dictionnaire pratique du droit humanitaire*. La Découverte, 2000. 548 p.
28. Butkevych V. *Umovy pravomirnoho zastosuvannya st. 3 YEKPL. Yevropeys'kyy sud z prav lyudyny* [Conditions of lawful application of Art. 3 ECHR. European Court of Human Rights]. In: *Yevropeys'kyy sud z prav lyudyny. Sudova praktyka*. (s. 836–895). Retrieved from:

- http://aau.edu.ua/static/pdf/hr_vbutkevych_art3.pdf (in Ukr.)
29. Okhota, YA. V. (2013). Vyznachennya "zhorstokoho povodzhennya" [Definition of "ill-treatment"]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*, (4). 372–376 (in Ukr.).
 30. "Salman v. Turkey": Judgment in the Case of The European Court of Human Rights, Application № 21986/93, para. 100, ECHR 2000-VII. Retrieved from: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-58735"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).
 31. Tararukhin, S. A. (1995). *Kvalifikatsiya prestupleniy v sledstvennoy i sudebnoy praktike* [Qualification of crimes in investigative and judicial practice]. Kyiv: Yurinkom (in Russ.).
 32. "Valašinas v. Lithuania". Judgment in the Case of The European Court of Human Rights, Application № 44558/98. Retrieved from: <http://www.eurocourt.in.ua/Article.asp?Aldx=413>.
 33. *Ukhvala Svyatoshyns'koho rayonnoho sudu m. Kyiva vid 27.08.2019 u spravi No 1-kp/759/1154/19* [Decision of the Sviatoshynskiy District Court of Kyiv of August 27, 2019 in case No. 1-kp / 759/1154/19]. Retrieved from: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83865278> (in Ukr.).
 34. *Ukhvala Donets'koho apelyatsiynoho sudu vid 24.04.2019 u spravi No 11-kp/804/543/19* [Decision of the Donetsk Court of Appeal of April 24, 2019 in case No. 11-kp / 804/543/19]. Retrieved from: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81391890> (in Ukr.).
 35. *Ukhvala Kyivskoho apelyatsiynoho sudu vid 28.03.2019 u spravi No 759/17836/17* [Decision of the Kyiv Court of Appeal of March 28, 2019 in case No. 759/17836/17]. Retrieved from: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81660982>.
 36. *Ukhvala Chernihivskoho apelyatsiynoho sudu vid 11.02.2019 u spravi No 740/3486/18* [Decision of the Chernihiv Court of Appeal of February 11, 2019 in case No. 740/3486/18]. Retrieved from: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79730770> (in Ukr.).
 37. *Ukhvala Donets'koho apelyatsiynoho sudu vid 10.09.2019 u spravi No 225/4803/18* [Decision of the Donetsk Court of Appeal of September 10, 2019 in case No. 225/4803/18]. Retrieved from: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84150559> (in Ukr.).

ІНФОРМАЦІЯ ПРО СТАТТЮ (ARTICLE INFO)

Published in:
 Форум права: 61 pp. 102–113.

Related identifiers:
 10.5281/zenodo.3883819
http://forumprava.pp.ua/files/102-113-2020-2-FP-Zabuha,Soloviova,Nesterenko_11.pdf
http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2020_2_11.pdf

License (for files):
 Creative Commons Attribution 4.0 International

Received: 12.05.2020
Revised: 02.06.2020
Published: 03.06.2020

Cite as:

Забуга, Ю. Ю., Соловійова, В. С., Нестеренко, І. В. (2020). Особливості кримінальної відповідальності за умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання. *Форум Права*, 61(2). 102–113. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.3883819>.

Zabuha, Yu. Yu., Soloviova, V. S., & Nesterenko, I. V. (2020). Osoblyvosti kryminal'noyi vidpovidal'nosti za umysne vbyvstvo, vchynene v stani syl'noho dushevnoho khvylyuvannya [Features of Criminal Responsibility for Intentional Murder Committed in a State of Strong Emotional Excitement]. *Forum Prava*, 61(2). 102–113. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.3883819>.